

А. А. Дубовик,
аспірант, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4025-3434>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.12.209

НЕБЮДЖЕТНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ВИДИ ТА ШЛЯХИ ЗАСТОСУВАННЯ

A. Dubovyk,
Postgraduate student, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

NON-BUDGETARY FINANCIAL INSTRUMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES: TYPES AND WAYS OF APPLICATION

У статті розглядаються небюджетні фінансові інструменти як важливий засіб для розвитку територіальних громад. Проаналізовано різні види таких інструментів, включаючи отримання грантів, позик, благодійних внесків, партнерські програми з приватним сектором та механізми залучення інвестицій. Обґрунтовано шляхи ефективного застосування цих інструментів для фінансування місцевих проектів, покращення інфраструктури та стимулювання економічного зростання в місцевих громадах. Зроблено акцент на важливості необхідності створення сприятливих умов для ефективного залучення небюджетних коштів, таких як розвиток місцевих інституцій різного характеру, прозорість та підзвітність управління фінансами. Запропоновано практичні рекомендації щодо інтеграції небюджетних фінансових інструментів у стратегії розвитку територіальних громад.

Застосування небюджетних фінансових інструментів може значно підвищити ефективність та стійкість розвитку територіальних громад, забезпечуючи їх необхідними ресурсами без прямого навантаження на державний бюджет.

The article considers non-budgetary financial instruments as an important tool for the development of territorial communities. various types of such instruments are analyzed, including grants, loans, charitable contributions, partnership programs with the private sector and mechanisms for attracting investment. Ways to effectively use these tools to finance local projects, improve infrastructure, and stimulate economic growth in local communities are substantiated. Emphasis was placed on the importance of creating an enabling environment for the effective use of non-budgetary funds, such as the development of local institutions of various types, transparency and accountability of financial management. Practical recommendations on the integration of non-budgetary financial instruments in the development strategies of territorial communities are proposed.

The author comes to the conclusion that the general difficult economic situation, low level of development and financial support of the territories of territorial communities require the search for alternative sources of financing that will contribute to increasing the economic independence of these territories, stimulate the development of entrepreneurial activity and socio-economic development in general. Improving the infrastructure and relations with the border regions of foreign countries allows us to direct The attracted financial resources to deepen integration processes and create a competitive economic environment in these territories, using international experience in farming.

The considered ways of developing alternative sources of financial resources indicate potential opportunities for expanding the resource potential and improving the efficiency of using funds, which will stimulate the creation of a favorable investment climate not only within the territories of territorial communities, but also in the state economy as a whole.

The use of non-budgetary financial instruments can significantly increase the efficiency and sustainability of the development of territorial communities, providing them with the necessary resources without directly burdening the state budget.

Ключові слова: фінансова забезпеченість, територіальна громада, фінансові ресурси, органи влади, небюджетне фінансування.

Key words: financial security, territorial community, financial resources, authorities, non-budgetary financing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансова забезпеченість територіальної громади визначається і формується, перш за все, наявністю відповідних фінансових ресурсів і відображає здатність місцевих органів влади виконувати покладені на них законодавчо визначені завдання. Іншими словами, фінансова забезпеченість — це баланс між потребами територіальної громади (включаючи органи місцевого самоврядування) та її можливостями.

Особливо важливу роль у системі джерел фінансового забезпечення розвитку територіальних громад відіграють місцеві бюджети. Фінансові ресурси, що акумулюються в місцевих бюджетах, є основним джерелом вирішення питань місцевого значення. Проте, враховуючи економічне становище нашої держави та останні зміни, внесені в Бюджетний і Податковий кодекси, розвиток територіальних громад став більшою мірою залежати від безпосередньої активності органів місцевого самоврядування та їхньої здатності залучати усі можливі небюджетні джерела фінансового забезпечення для розвитку територій. У таких непростих умовах саме громада може та повинна стати основним суб'єктом фінансового забезпечення реалізації місцевих проектів і розвитку підприємництва, будучи головним учасником процесу і об'єктом, на який цей процес впливатиме.

У сучасних умовах небюджетні інструменти, з одного боку, можуть створити інвестиційну базу для диверсифікації економічної діяльності, підвищення фінансової незалежності в межах територій, а з іншого — стимулювати членів територіальної громади до активізації громадського впливу та контролю за ефективністю використання цих коштів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Небюджетні фінансові інструменти розвитку територіальних громад розглядали у своїх працях такі науковці: Бобровська О. [1], Крушельницька Т. [2], Лопушинський І. [3], Григор'єва Л. [3], Мунько А. [4] та ін.

Дослідження базується на нормативно-правових актах, що визначають принципи використання інструментів економічно-фінансового розвитку територіальних громад, інформаційно-аналітичних даних Міністер-

ства розвитку громад та територій України (Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України), Державного фонду регіонального розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження небюджетних фінансових інструментів розвитку територіальних громад: види та шляхи застосування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Небюджетні фінансові інструменти розвитку територіальних громад включають синтез різноманітних методів і ресурсів, які не входять до складу державного бюджету, але можуть бути використані для фінансування розвитку громад [5]. До основних видів таких інструментів відносяться:

Види небюджетних фінансових інструментів:

1. Гранти:
 - Міжнародні організації (наприклад, Європейський Союз, ООН, Світовий банк тощо).
 - Благодійні фонди та НГО.
 - Приватні компанії та корпорації (корпоративна соціальна відповідальність).
2. Інвестиції:
 - Прямі іноземні інвестиції.
 - Внутрішні приватні інвестиції місцевого бізнесу.
 - Венчурний капітал та приватні інвестиційні фонди.
3. Публічно-приватне партнерство (ППП):
 - Спільні проекти з приватними компаніями для розбудови інфраструктури, соціальних об'єктів, тощо.
 - Концесійні угоди.
4. Краудфандинг:
 - Платформи для збору коштів від небайдужої громадськості для реалізації конкретних проектів.
 - Соціальні мережі та інтернет-кампанії.
5. Муніципальні облігації:
 - Емітування облігацій місцевими органами влади для фінансування великих проектів.
 - Залучення коштів через ринки капіталу.
6. Мікрофінансування та кредитні спілки:
 - Надання малих кредитів для підтримки місцевого бізнесу та ініціатив.

— Кредитні спілки та інші мікрофінансові організації.

7. Фінансування через створення бізнес-інкубаторів і технопарків:

— Створення умов для розвитку стартапів та інноваційних підприємств.

— Залучення інвесторів та грантодавців [3].

Ці інструменти дозволяють організаціям та проектам залучати необхідний капітал, минаючи державні фінансування та розширюючи фінансові можливості.

Основними небюджетними джерелами фінансового забезпечення територіальних громад є:

— іноземні інвестиції;

— прибуток від підприємницької діяльності та самозайнятості мешканців;

— кошти фондів підтримки;

— іноземні гранти на розвиток інфраструктури територіальних громад;

— цільові інвестиційні кредити;

— безоплатна цільова допомога державних чи комерційних установ;

— благодійні внески [6].

Ці джерела фінансування сприяють зміцненню фінансової незалежності територіальних громад та дозволяють реалізовувати різноманітні проекти без необхідності залучення державних бюджетних коштів.

Серед потенційних джерел фінансових ресурсів для розвитку територій особливо важливими є іноземні інвестиції. Вони можуть забезпечити органічну інтеграцію національних ринків у міжнародні, дають можливість впроваджувати нові технології та зарубіжний досвід менеджменту, сприяють заходам стабілізації розвитку аграрного сектору і дозволяють вирішувати окремі соціальні проблеми на територіях [1]. Таким чином, іноземні інвестиції є важливим елементом стратегії розвитку територій, що може принести довгострокові економічні, технологічні та соціальні вигоди.

Передумовами для залучення іноземних фінансових ресурсів є вигідне географічне розташування регіонів України, розвинена інфраструктура, що дозволяє обслуговувати великі потоки вантажів, товарів і людей, сприятливі природно-кліматичні умови, наявність кваліфікованих людських ресурсів та недостатня насиченість внутрішнього ринку. Основними факторами, що стримують потік фінансових ресурсів, є недосконала законодавча база, завищені податкові ставки, значна бюрократизація судової системи та відносно низька дисципліна виконання зобов'язань.

Досвід розвинених країн показує, що ефективне функціонування механізму залучення іноземних фінансових ресурсів можливе лише за наявності ефективної системи нормативно-правового та інформаційного забезпечення, а також механізму державних гарантій, системи страхування та перестрахування іноземних інвестицій. Заходи, що сприятимуть створенню сприятливого інвестиційного клімату, включають надання податкових та митних пільг, формування системи гарантій і створення спеціальних економічних зон [4].

Кошти підприємств у якості джерела фінансових ресурсів окремих територій, особливо у прикордонних регіонах, мають особливість у вигляді прямо пропорційної залежності між ефективним функціонуванням підприємств та ступенем розвитку території, де ці

підприємства здійснюють свою діяльність. Розвинена інфраструктура та високий культурно-освітній рівень населення створюють сприятливі умови для розвитку підприємств на цих територіях і сприяють налагодженню ефективної транскордонної співпраці.

Для територій територіальних громад характерне функціонування значної кількості приватних домогосподарств, фінансові ресурси яких використовуються для забезпечення життєдіяльності самих господарств. Специфіка умов проживання населення зумовлює його значне залучення у різні види діяльності, пов'язані з прикордонним рухом, переміщенням товарів і наданням послуг. Використання фінансових ресурсів населенням спрямоване не лише на задоволення поточних потреб (їжа, одяг тощо), але й на розвиток самих домогосподарств (придбання техніки, будівництво тощо), що є базовими складовими території. Основною умовою використання коштів населення як джерела фінансових ресурсів є забезпечення можливості акумулювати грошові кошти у вигляді заощаджень. На заощадження домашніх господарств впливають численні фактори, які можна згрупувати в такі категорії: економічні, політичні, демографічні, соціологічні, психологічні, територіальні та зовнішні [2]. Отже, врахування цих факторів дозволяє розуміти, як можна ефективно використовувати фінансові ресурси приватних домогосподарств для сталого розвитку територіальних громад. Це включає в себе не лише задоволення поточних потреб, але й інвестиції в довгостроковий розвиток, такі як придбання нової техніки, будівництво житла, створення нових робочих місць та покращення інфраструктури.

Трансформація заощаджень населення в інвестиції вимагає наявності добре розвинутої системи фінансового посередництва, яка забезпечує широкий вибір інструментів і способів перетворення заощаджень в інвестиції. На шляху трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції можна виділити кілька проблем, зокрема:

— створення сприятливих умов для формування заощаджень домогосподарствами;

— залучення заощаджень, які знаходяться у неорганізованих формах, у потенційні джерела інвестицій;

— ефективне використання цих заощаджень [3]. Ми вважаємо, що вирішення цих проблем сприятиме ефективній трансформації заощаджень населення в інвестиції, що, у свою чергу, підтримає економічний розвиток та підвищення добробуту населення.

Одним із перспективних джерел забезпечення територій територіальних громад фінансовими ресурсами є кошти міжнародних фінансових організацій. Залучення у процес фінансування коштів міжнародних інвестиційних фондів і фінансово-кредитних установ відкриває можливості для акумулювання фінансових ресурсів, у тому числі з програм міжнародної технічної фінансової допомоги, у вигляді грантів або кредитів, призначених для відбудови елементів інфраструктури та розвитку цих територій [1]. Слід відмітити, залучення коштів міжнародних фінансових організацій та інвестиційних фондів є важливим джерелом фінансових ресурсів для територіальних громад. Це відкриває можливості для розвитку інфраструктури, підвищення рівня життя населення та стимулювання економічного зростання. Проте, успіх у цьому напрямку вимагає активної роботи з

боку місцевих влад та чіткої стратегії залучення та використання міжнародних фінансових ресурсів.

Інтеграція небюджетних фінансових інструментів у стратегії розвитку територіальних громад може бути важливим кроком для забезпечення сталого розвитку та підвищення їх економічного потенціалу. Нижче наведено деякі практичні рекомендації:

1. Перш ніж впроваджувати небюджетні фінансові інструменти, необхідно провести аналіз потреб та можливостей громади. Це допоможе визначити пріоритетні напрямки розвитку та підібрати належні інструменти.

2. Громади можуть шукати партнерів у приватному секторі, громадських організаціях, міжнародних фондах та інших джерелах для спільного фінансування проєктів. Співпраця може забезпечити доступ до різноманітних ресурсів та додатковий фінансовий потік.

3. Важливо створити механізми управління та контролю за небюджетними коштами, щоб забезпечити їх ефективне використання та уникнути корупції. Розвиток місцевих інституцій громади, таких як фонди розвитку чи спеціалізовані комітети, може сприяти цій меті.

4. Забезпечення прозорості та звітності щодо використання небюджетних коштів є ключовим елементом успішної інтеграції таких інструментів. Громади повинні розробляти механізми для публічного представлення інформації про отримані та використані кошти.

5. Важливо включати місцевих жителів у процес планування та реалізації проєктів, які фінансуються за допомогою небюджетних інструментів. Це може забезпечити більшу підтримку та довіру до ініціатив громади.

6. Громади повинні встановити систему моніторингу та оцінки результатів використання небюджетних коштів. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та коригувати стратегії розвитку [5].

Реалізація вищезазначених рекомендацій допоможе громадам ефективно залучати та використовувати додаткові фінансові ресурси, забезпечуючи при цьому прозорість, контроль та підтримку з боку місцевих жителів.

Інтеграція небюджетних фінансових інструментів у стратегії розвитку територіальних громад може стати важливим кроком для забезпечення їх успішного розвитку та підвищення життєвого рівня мешканців [4]. Використання таких інструментів допоможе зменшити залежність від державного фінансування, залучити додаткові ресурси та сприяти стійкому економічному зростанню.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Загальна складна економічна ситуація, низький рівень розвитку та фінансового забезпечення територій територіальних громад вимагають пошуку альтернативних джерел фінансування, що сприятимуть підвищенню економічної незалежності цих територій, стимулюватимуть розвиток підприємницької діяльності та соціально-економічний розвиток загалом. Покращення інфраструктури та зв'язків із прикордонними регіонами іноземних держав дозволяє спрямовувати залучені фінансові ресурси на поглиблення інтеграційних процесів і формування конкурентного економічного середовища цих територій, використовуючи міжнародний досвід ведення господарства.

Розглянуті шляхи розвитку альтернативних джерел фінансових ресурсів свідчать про потенційні можливості для розширення ресурсного потенціалу та підвищення ефективності використання фондів грошових коштів, що стимулюватиме створення сприятливого інвестиційного клімату не лише в межах територій територіальних громад, але й в економіці держави загалом.

Застосування небюджетних фінансових інструментів може значно підвищити ефективність та стійкість розвитку територіальних громад, забезпечуючи їх необхідними ресурсами без прямого навантаження на державний бюджет.

Література:

1. Бобровська О.Ю. Інноваційно орієнтоване управління економічним зростанням регіонів. Інвестиції: практика та досвід. 2022. Вип. 9—10. С. 5—10.
2. Крушельницька Т. Фінансова самодостатність територіальних громад в умовах децентралізації: аналіз та нові виклики. Аспекти публічного управління. 2020. Вип. 8 (1). С. 6—17.
3. Лопушинський І.П., Григор'єва Л.М. Бюджетно-фінансова децентралізація в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні. Наукові перспективи. 2022. № 1 (19). С. 149—158.
4. Мунько А.Ю. Місцеві фінанси: розвиток теоретичних основ. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 1/2 (46/47). С. 84—91.
5. Трещов М.М. Концептуальні засади стратегічного управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4 (33). С. 67—75.
6. Трещов М.М. Удосконалення адміністрування податків в умовах зміцнення ресурсної бази місцевих бюджетів України. Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 4 (47). С. 280—287.

References:

1. Bobrovs'ka, O.Yu. (2022), "Innovation-oriented management of the economic growth of regions". Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 9—10, pp. 5—10.
 2. Krushel'nyts'ka, T. (2020), "Financial self-sufficiency of territorial communities in conditions of decentralization: analysis and new challenges". Aspekty publichnoho upravlinnia, vol. 8 (1), pp. 6—17.
 3. Lopushyns'kyj, I.P. and Hryhor'ieva, L.M. (2022), "Budgetary and financial decentralization in the context of local self-government reform in Ukraine". Naukovi perspektyvy, vol. 1 (19), pp. 149—158.
 4. Mun'ko, A.Yu. (2016), "Local finance: development of theoretical foundations". Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnia, vol. 1/2 (46/47), pp. 84—91.
 5. Treschov, M.M. (2018), "Conceptual principles of strategic management of resource provision of local budgets". Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadyvannia, vol. 4 (33), pp. 67—75.
 6. Treschov M.M. (2014), "Improvement of tax administration in conditions of strengthening the resource base of local budgets of Ukraine". Teorii ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, vol. 4 (47), pp. 280—287.
- Стаття надійшла до редакції 08.06.2024 р.*